

אתר דעת - מכללת הרצוג

צוריאל אדמנית

דרכנו בחינוך לאמונה

ביקשתי ממארגני הכנס לראות בדברי תרומה לוויכוח ולא פתיחה. קיבלתי את המינוי ימים ספורים לפי הכנס, והודעתי מיד שאין שהות בידי להכין הרצאה כדבעי – עמכם הסליחה.

לפי עניות דעתי, אי אפשר היום לקיים דיון אמיתי על דרכי חינוך לאמונה בלי בדיקה יסודית של המגמות החברתיות של אותה האמונה. נראה לי שהאידיאל החינוכי המרחף לפני עיני הח' לוסטיג, לקוח מאווירה חברתית של הגולה היהודית – היהודי בין הגויים – ואינו תואם לכן לצרכים החינוכיים וחברתיים של הנוער המתחנך ב־ מדינת ישראל בשנת תשכ"ד. אין זה סותר את התוקף הנצחי של חוקי תורתנו הקדושה, כי דרכי השימוש של ה"היתר" מצד אחד, ו"הידור מצוה" מאידך גיסא יוצרים גמישות, להטיל דגש על צד זה או להזניח יחסית צד אחר. על כן לא נוכל לדבר היום על קיום מצווה, מבלי לפרשה, למה אנחנו מתכוונים.

אמשיך את הסבר הדבר בדוגמה שניתנה על ידי הח' לוסטיג: איסור ריבית ופירושו של הרב ש' ר' הירש. אין ספק, הפירוש נישא מרעיונות נשגבים של צדק סוציאלי

אתר דעת - מכללת הרצוג

של עם ה'י' ומה מראה הפרקטיקה הנהוגה? — אפשר לקיים את הדין, בהקפדה גמורה על כל תגי ההלכה — ולקחת בהיתר עיסקה 30% של ריבית קצוצה. איפה נשארים הרעיונות היפים במציאות כה אפורה? לדקדוקים העדינים של תנועת המוסר וגדוליה חסר היום היסוד של השאיפה לקיים חיי מוסר בעיקרון, ושמירה על הפרט הקטן, מלווה בזלזול בעיקרון הופך להיות בקלות תוכא ואטלולא. אביא עוד דוגמה: מורה או מורה הוראה רשאי לתבוע בוודאי כבוד ויראת תלמידי חכמים; השפעה תהיה לו רק כל זמן שלא נודע על כך שהוא זוכה להכנסה של שתי משרות וכו' — ולא תמיד בהקפדה על סדרי מס' הכנסה. משנודע הדבר, נמוגה ההילה, והוא ייהפך לבן תמותה גיל. לגמרי, הוא בשלו" כמו-המוכר בשוק הכרמל בשלו. דוגמאות אלו באות להוכיח כי השאיפה לקיים "מצוות" בלי פירוש, למה שבעצם אנו מתכוונים — אין לה משמעות בזמננו. כאמור, אפשר להוכיח זאת גם בצד הידור מצוה. לדוגמה אביא סיפור קטן שקראתי בימי סוכות אלו בעתון "הצופה". מסופר על הגאון מווילנא, שנהג להקפיד על מצוות ארבעת המינים בהידור, ובייחוד רדף אחר האתרוג הנאה. שום מחיר לא היה גבוה מדי, לקנות את האתרוג היפה המצוי בשוק. שנה אחת לא היו אתרוגים מצויים; שלחו זקני העדה אפילו למרחקים, לחפש אתרוג בעבור הגאון, ולא מצאו. שליחי הגאון לא אמרו נואש, והמשיכו לחזר אחר אתרוג אחד ויחיד — בשביל הגאון. לבסוף נמצא אחד אצל פונדקאי, האיש שחש בלהיטות השליח לקנות את אתרוגו, היתנה תנאי משונה: אמסור את האתרוג לגאון — ובלבד שיחלק עמי הגאון את חלקו בעולם הבא. כאשר בא הדבר לפי הגאון, הפטיר ואמר: בעבור אתרוג נאה אהיה מוכן למסור את כל העולם הבא שלי.

אתר דעת - מכללת הרצוג

לאחר שאנו עוסקים כידוע בעיקר במסחר² שבעולם הזה, ולא במסחר על מקומות שבעולם הבא, נשאלת לדעתי רק שאלה אחת: מה חשבו מפרסמי הסיפור ללמד אותנו בו? אם חביבות קיום המצוה בעיני הגאון עמדה לנגד עיניהם, — קיום מצוה זה נקנה במחיר אי-קיומה על ידי הפונדקאי, יהודי, המצווה בתרי"ג מהר סיני כמוהו? כך נדרשנו פעם על ידי רב אחד לקיים את מצות מצה בהידור, ולקנות דווקא את האפייה הראשונה של כל יום, כאשר התנור נקי מכל חמץ. טענתי היתה שלא אהיה מוכן לקנות לי קיום מצוותי על חשבון יהודים אחרים, שיקנו את מצות יתר האפיות.

ביתר הבלטה עוד אדגים את השוני בגישתנו — כפי שהיתה צריכה להיות לדעתי — ובין הצדקות המקובלות, על ידי המעשה של ר' ישראל סאלאנטר. שאלו אותו תלמידיו, על מה יצטרכו לשים לב במיוחד בשעת אפיית המצה, וענה להם: על האשה הלשה את הבצק, אל תקניטו אותה, כי אלמנה ענייה היא. אין ספק שהמגמה היא להראות את המשקל של מצוות של בין אדם לחברו כנגד המצוות של בין אדם למקום. אבל אף כאן אין מוכן לקבל על עצמו את תיקון המצב הסוציאלי של האשה האלמנה — אלא דואג לקיום המצוה בהידור על ידי התלמידים, מצוות כאלו או כאלו. וכאן ההבדל היסודי בין אמונת התמימים בגולה היהודית ובין מצבנו אנו — במדינת ישראל העצמאית. כל קיום המצוות מותנה היום ביכולתנו לעצב ציבור, לתקן עולם במלכות שדי, ולא לתקן ולהעלות פרטים אלו או אלו בדרגות התורה. היסוד לתפיסה זאת מצוי במושג ההלכתי הידוע: הערבות. במסכת ראש השנה (דף כט) מלמדת המשנה, שרק המחוייב במצוה רשאי להוציא גם אדם אחר, על אף. זאת יכול מי שכבר קיים מצוה לברך עוד

אתר דעת - מכללת הרצוג

הפעם, על מנת להוציא את חברו מחובת המצווה. ומפרש רש"י: שהרי כל ישראל דמויין לגוף אחד, וכל זמן שאחד מהם מסביר ש"כל ישראל דמויין לגוף אחד, לא קיים את המצווה".

הריני רואה בנקודה זאת מיפנה גמור לדרך החינוך שלנו, לגבי מה שנהגנו בגולה. בניגוד מוחלט לנימה ששמעתי בכנס זה, שאפשר לתאר יהדות בלי ארץ, בלי מדינה, בלי שפה, אך לא בלי דת, הריני קובע שתפישתנו הציונית תובעת מאתנו להכיר באי אפשרות של קיום כזה. אופייני הדבר לעם קשה עורף, לאחר פחות מימי דור לשואה האיומה אנחנו חוזרים להשקפות שטבעו ביס של דם ודמעות בגלל טעות פאטאלית — קיום יהדות כדת בין הדתות. ההמשך ברור: הגשמת התורה כתורת ישראל מחייבת אותנו לראות את עצמנו כחלק של ציבור לאומי גדול, הכולל את כולם, מעץ הארז עד איזוב שבקיר, מאמין ככופר, הנוער השמור של כל החוגים הטובים כנוער הפקר של השכונות, גאון וצדיק כפשוטי העם ועברייני. כולנו גוף אחד אנחנו, ואין האדם רגיל לאהוב את ידו הימנית יותר מאשר את ידו השמאלית, מכיון שזו חזקה מזו.

המסקנה היא שינוי בחינוכנו הדתי. בארצות הגולה, עת ישבנו בין הגויים המדכאים אותנו, חיזקנו את תודעתנו הלאומית בסיסמת "אשר בחר בנו מכל העמים". היתה הצדקה מסויימת להפנות את הרגשת העליונות הרוחנית כלפי אחרים מתנכרים, מתבוללים. אבל העברה סתמית של פיתוח הגאווה הדתית לחברה הישראלית כשיטת חינוך דתי, היא אנאכרוניזם פסול. עדים אנחנו לכך שכמטרת הגאווה יכול לשמש כל מי שאינו גורס בדיוק בשאלת אמונה כמוני, ואין לך סילוף דת התורה גדול מזה. אנחנו חייבים לחנך על בסיס הרגשת האחריות הכלל ישראלית, על הצנע

אתר דעת - מכללת הרצוג

לכת", ולא על יוהרה. עלינו מוטל לשאת במשימות של כלל ישראל באשר מצווה הן לנו — הצבא והמשק, הטכניקה והפקידות — ובהם אנו מצווים לקיים מצוות בהידור ובוהירות ובזריזות. הם הם היום גופי תורה, ולא המחשבות המופשטות של מוסר וצדקות, אשר אין להם משמעות מעשית. נילחם את מלחמת ה', של היום ולא של האתמול.